

Danijela SPASIĆ

KRIVIČNOPRAVNI, KRIMINALISTIČKI I BEZBEDNOSNI ASPEKTI PROSTITUCIJE U REPUBLICI SRBIJI

Uvod

Na teritoriji Republike Srbije evidentne su, poslednjih decenija, a posebno u posleratnom periodu s kraja 90-ih godina, izražene promene u demografskoj, socijalnoj i nacionalnoj strukturi, kao posledice izbegličkog egzodusa i migracija.

U okviru tranzicionih procesa, u privrednoj strukturi dolazi do gašenja ili prodaje velikog broja preduzeća, što proizvodi armiju nezaposlenih, koji izvore svoje egzistencije traže u bilo kojim aktivnostima legalnog ili ilegalnog karaktera.

Sve ove promene, a posebno socijalne i ekonomske, na početku XXI veka dovode neminovno do razaranja porodice, visokog procenta razvoda brakova, slabljenja osnovne funkcije porodice - vaspitno-obrazovne, gubljenja tradicionalnih porodičnih vrednosti i prihvatanja novih kulturnih obrazaca ponašanja i moralnih kodeksa neprilagođenih konkretnim životnim uslovi-
ma.

Na planu unutrašnje bezbednosti, prostitucija kao sociopatološka pojava, svoju ekspanziju zasniva na poljuljanim i promenjenim ekonomskim, demografskim, finansijskim, socijalnim i zdravstvenim osnovama.

Bez obzira da li se radi o klasičnoj, uličnoj, organizovanoj ili neorganizovanoj prostituciji, da li su u pitanju njeni prikriveni i novi vidovi, da li su njene žrtve žene, muškarci ili deca, treba uvek imati u vidu činjenicu da prostitucija ne poznaje regionalne, državne, ni lokalne granice, ne pravi razlike po polu, nacionalnoj pripadnosti ili verskoj opredeljenosti.

Sve pojave koje je prate, kao što je kriminal ili drugi oblici društvenih devijacija, odnosno narkomanija, alkoholizam i dr., manifestuju se u konkretnim inkriminiranim radnjama kojima se ugrožavaju temeljne društvene vrednosti i krše krivične norme.

1. KRIVIČNOPRAVNO DEFINISANJE RADNJI U VEZI SA PROSTITUCIJOM

U situaciji u kojoj prostitucija više nije „unutrašnja stvar“ jedne države, već „neophodan sastojak“, „odskočna daska“, „inicijalna kapisla“ i prelazna stepenica za jedan širi međunarodni problem – seksualnu eksploataciju, trgovinu ljudima, pre svega ženama i decom, sve radnje, aktivnosti, činjenja ili nečinjenja u vezi sa prostitucijom i licima koja su u nju direktno ili indirektno uključena, morala su dobiti ne samo širu bezbednosnu, već i krivičnopravnu dimenziju. Prostitucija kao lični izbor možda jeste samo prekršaj protiv javnog reda i mira, ali sve ono što joj prethodi ili što je sledi, a nije slobodna volja niti stvar odluke osobe koja se njome bavi, nosi sa sobom daleko veći stepen društvene opasnosti, i biva inkriminisano kao specifično krivično delo.

U vremenskom periodu za koji su vezani analizirani podaci, ove radnje bile su definisane u posebnim glavama bivšeg KZ Republike Srbije i KZ SRJ (odnosno Osnovnog krivičnog zakona - OKZ) – kao krivična dela protiv dostojanstva ličnosti i morala, a u Krivičnom zakoniku Republike Srbije,¹ svrstana su u krivična dela protiv polne slobode.

Nakon potpisivanja Protokola u Palermu², u tada važeći Krivični zakon Republike Srbije uneta su i nova krivična dela – Iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju (čl. 111a) i Trgovina ljudima (čl.111b).

1.1. Podvođenje ili omogućavanje vršenja bluda (čl. 111 KZ RS)

U periodu od 2001.-2005. godine, u skladu sa važećim republičkim krivičnim zakonodavstvom, policija je tužilaštvu podnela određeni broj krivičnih prijava protiv lica za koja je osnovano sumnjala da su izvršila krivično delo iz čl. 111. KZ RS3 („podvođenje ili omogućavanje vršenja bluda“). Ovo krivično delo se javlja u tri oblika: kao podvođenje maloletnog lica, omogućavanje vršenja bluda sa maloletnikom i podvođenje ili omogućavanje vršenja bluda za nagradu.

¹ KZ donela je Narodna skuština Republike Srbije, na sednici Dvanaestog vanrednog zasedanja Narodne skupštine Republike Srbije u 2005. godini, 29. septembra 2005. godine

² Decembra 2000. godine u Palermu, kada je održan sastanak ministara u vezi sa trgovinom ljudima u zemljama jugoistočne Evrope

³ „Službeni glasnik RS“ br.

16/90,26/91,75,/91,9/92,49/92,51/92,23/93,67/93,47/94,17/95,44/98,10/2002,11/2002,80/2002,39/2003,67/2003

Radnja prvog oblika je podvođenje maloletnog lica. Pod podvođenjem treba podrazumevati svaku delatnost kojom se maloletno lice dovodi u vezu sa drugim licem koje treba da sa maloletnikom obavi obljudu ili protivprirodni blud. Delo je svršeno samim dovođenjem u vezu ovih lica. Izvršilac može biti svako lice, a pasivni subjekat maloletno lice muškog ili ženskog pola koje je navršilo 14 godina.⁴

Ovo krivično delo ima dosta sličnosti sa krivičnim delom posredovanja u vršenju prostitucije (čl. 251. KZ SRJ, odnosno Osnovnog krivičnog zakona - OKZ).

Policija je u vreme važenja ovih zakona, na teritoriji Republike Srbije, podnela ukupno 152 krivične prijave protiv izvršilaca krivičnog dela iz čl. 111. KZ RS (u periodu od 2001. - 2005. godine). Različiti oblici ovog krivičnog dela izvršeni su na području svih većih gradova u Srbiji, osim na području Zrenjanina i Valjeva.

Različita je i njihova **distribucija po godinama**:

- 2001. god. podneto 5 krivičnih prijava
- 2002. god. podneto 8 krivičnih prijava
- 2003. god. podneto 19 krivičnih prijava
- 2004. god. podneto 66 krivičnih prijava
- 2005. god. podnete 54 krivične prijave

Primetan je porast broja ovih krivičnih dela po godinama, koji samo dopunjuje opšti pregled podataka vezanih za prekršaj odavanja prostituciji. Dok je najveći broj prekršaja registrovan 2002. godine, dve godine kasnije izvršen je najveći broj krivičnih dela koja su posredno vezana za prostituciju, a koja imaju viši stepen društvene opasnosti. Najveći broj ovih krivičnih dela otkriven je 2004. godine u Beogradu i Vranju.

Prema administrativnom području, najviše krivičnih prijava podneto je u Beogradu - ukupno 43, ili oko 28%. Ukupno 21 krivično delo otkriveno je na području Vranja, u Pančevu 10, u Nišu 9, u Sremskoj Mitrovici 8, u Kragujevcu i Novom Pazaru 7, u Jagodini, Kruševcu, Šapcu i Novom Sadu po 5 krivičnih dela, u Zaječaru i Kraljevu 4, itd.

⁴ Simić I., Petrović M., Krivični zakon Republike Srbije-praktična primena, Poslovna politika, Beograd, 1998, str. 120

Analiza podataka iz krivičnih prijava vezanih za **mesto izvršenja** krivičnog dela iz čl. 111. KZ Republike Srbije, pokazuje da je najviše ovih dela izvršeno na ulici - 64 ili 42%, zatim u stambenim objektima - 51 ili 33%. Ukupno 7 krivičnih dela izvršeno je u prodavnici, a 3 u ugostiteljskim objektima. Za 27 krivičnih dela podvođenja ili omogućavanja vršenja bluda u krivičnim prijavama nisu definisana mesta izvršenja.

Ako se uzmu u obzir podaci koji se odnose na **vreme izvršenja** ovog krivičnog dela, statistika pokazuje da je delo u najvećem broju slučajeva vršeno utorkom, i to u vremenskim intervalima od 06 do 12 časova, dakle prepodne, i u periodu od 18 do 24 časa, tj. u večernjim satima. U najvećem procentu, ovo krivično delo je vršeno u mesecu septembru.

Da li je u pitanju samo čista, surova statistika ili postoji neka nevidljiva zakonitost između stvarnog vremena vršenja ovog krivičnog dela i operativnog rada policije na terenu, teško je reći, ali se dan, vreme i mesec u godini uklapaju u socijalni milje pogodan za ovaj oblik inkriminiranih aktivnosti.⁵

U posmatranom periodu, krivične prijave podnete su protiv ukupno 273 lica, različitih **starnosnih kategorija**.

tabela 1.

Uzrast učinioca	Ukupno učinioca
do 14 god.	2
od 14 do 18 god.	5
od 18 do 21 god.	12
od 21 do 30 god.	84
od 31 do 40 god.	95
od 41 do 50 god.	50
od 51 do 60 god.	23
preko 60 god.	2
U k u p n o	273

U pogledu distribucije izvršilaca **prema polu**, od ukupnog broja, 245 izvršilaca je muškog pola (oko 90%), a 30 izvršilaca su žene. Najviše izvršilaca muš-

⁵ Policijski izveštaji govore da se npr. najveći broj provala u stanove ili krađa dešava u letnjim mesecima, u prepodnevnim časovima, najveći broj samoubistava izvrši se u prolećnim mesecima, aprilu i maju, najveći broj teških telesnih povreda u toku vikenda u ranim jutarnjim časovima, itd.

kog pola registrovano je na području Beograda - 81, zatim Vranja - 37, Pančeva - 19, Niša - 16, Sremske Mitrovice - 9, Kragujevca - 8, itd.

Podaci koji se odnose na strukturu izvršilaca krivičnog dela iz čl. 111. KZ RS **prema stepenu školske spreme**, pokazuju da najveći broj izvršilaca ima srednju školsku spremu (95 ili 35%) ili nižu (79 ili oko 30%). Za ukupno 82 izvršioca ovog krivičnog dela ne postoji podatak o stepenu školske spreme, 12 je bez stručne spreme, 3 izvršioca imaju visoku stručnu spremu, a po 1 izvršilac je nekvalifikovan, kvalifikovan ili ima višu stručnu spremu.

Prema **zanimanju** za koje su bili osposobljeni izvršioci krivičnog dela u vreme njegovog izvršenja, u strukturi preovlađuje zanimanje radnik (143 ili 52%), potom vozač (21 ili 8%), domaćica (ukupno 18), bez zanimanja (14), zemljoradnik (12), učenik (8), konobar (6), automehaničar (5), penzioner (6), itd.

Dakle, tipični izvršilac krivičnog dela podvođenja ili omogućavanja vršenja bluda može se opisati kao: muškarac, star između 31 i 40 godina, srednje stručne spreme, po zanimanju radnik.

Među fizičkim licima, **oštećenim** ovim krivičnim delom, odnosno, među pasivnim subjektima, najveći deo čine lica muškog pola (83%). Najviše oštećenih je na području Vranja - 130, potom Beograda - 116, Sremske Mitrovice - 27, Zaječara - 25, Niša - 18, itd. Najviše oštećenih lica ženskog pola registrovano je u Beogradu, potom u Vranju, Pančevu, Jagodini, itd.

U **starosnoj strukturi oštećenih lica** najveći broj čine lica starosti između 21 i 30 godina (209 ili 45% od ukupnog broja), zatim uzrasta od 18 do 21 godinu (81 ili 17%), od 31 do 40 godina je ukupno 65 lica, a 62 lica je starosti od 14 do 18 godina. Ukupno 35 lica su u starosnoj kategoriji dece (do 14 godina). Od 41 do 50 godina ima ukupno 19 lica oštećenih krivičnim delom iz čl. 111. KZ RS, a 3 lica su starosti od 51 do 60 godina.

Distribucija **oštećenih fizičkih lica prema zanimanju** za koje su osposobljeni u vreme izvršenja krivičnog dela, pokazuje da je za 208 lica (ili 47%) zanimanje - nepoznato. Ukupno 190 lica su bili radnici, 25 lica - deca, 16 lica je bez zanimanja, 11 zemljoradnika, ukupno 9 lica su bili učenici u vreme izvršenja, 6 lica su bile domaćice, 3 lica su studenti, 2 automehaničari, po 1 frizer, medicinska sestra, prodavac i vozač, itd.

1.2. Posredovanje u vršenju prostitucije (čl. 251. KZ SRJ, odnosno OKZ)

U periodu od 2001. do 2005. godine, postupajući u skladu sa zakonom tada savezne države, Krivičnim zakonom Savezne Republike Jugoslavije, kasnije Osnovnim krivičnim zakonom⁶, policija je svoju aktivnost usmerila na rasvetljavanje okolnosti pod kojima su vršeni različiti oblici krivičnog dela iz čl. 251. ovog zakona, „posredovanje u vršenju prostitucije“⁷:

Poštujući slovo zakona, policija je u posmatranom periodu, za izvršeno krivično delo iz čl. 251. st. 1. podnela tužilaštvu ukupno 217 krivičnih prijava protiv lica za koje je postojala osnovana sumnja da su izvršila krivično delo iz čl. 251. st. 1. KZ SRJ. Ova lica se popularno, u žargonu nazivaju „makroi“, posebno kad je reč o uličnoj prostituciji⁸

Najveći broj prijava podnet je 2002. godine (79 ili 36% od ukupnog broja). Ovaj podatak korespondira sa podatkom o broju izvršenih prekršaja odavanja prostituciji, iz čl. 14. Zakona o javnom redu i miru Republike Srbije, jer je iste te, 2002. godine, izvršen i najveći broj prekršaja u petogodišnjem periodu (33%).

Analiza pokazuje da je svake godine broj prekršajnih i broj krivičnih prijava za dela u vezi sa prostitucijom, pokazivao približno isti procenat zastupljenosti u ukupnoj masi podnetih prijava za period 2001. - 2005. godine.

Najveći broj krivičnih prijava za delo iz čl. 251. st. 1. podnet je na području grada Beograda (140 ili 64%). Na području grada Novog Sada registrovano je 12 krivičnih dela, Pančeva 10, Niša, Sombora i Požarevca po 6, dok su policije Jagodine, Smedereva, Šapca, Novog Pazara, Subotice i Sremske Mitrovice podnele po 3 krivične prijave za ovo krivično delo, itd.

U ovom periodu, na području Valjeva, Užica, Prokuplja, Zaječara i Pirota, nisu registrovane radnje koje bi se mogle identifikovati kao krivično delo posredovanja u vršenju prostitucije. I ovaj podatak potvrđuje uočeno pravilo da su prekršaji i krivična dela na određenom području kompatibilni, pošto

⁶ „Službeni list SRJ“, broj 35/92,16/93,31/93,37/93,41/93,50/93,24/94,61/2001 i „Sl. glasnik RS“ br. 39/2003.

⁷ (1) *Ko vrbuje, navodi, podstiče ili namamljuje ženska lica na prostituciju ili ko na bilo koji način učestvuje u predaji ženskog lica drugome radi vršenja prostitucije, kazniće se zatvorom od 3 meseca do 5 godina.*

(2) *Ako je delo iz stava 1. ovog člana izvršeno prema maloletnom ženskom licu ili upotrebom sile, pretnje ili obmane, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina.*

⁸ Špadijer-Džinić J., *Socijalna patologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988, str. 99.

na području pomenutih gradova, osim Pirota, gde su zabeležena tri prekršaja odavanja prostituciji, nije registrovan ovaj prekršaj.

Prema sadržaju krivičnih prijava, najčešća **mesta izvršenja** krivičnog dela posredovanja u vršenju prostitucije su stambeni objekti ⁹ (140 ili 64% od ukupnog broja), potom ulica, (40), ugostiteljski objekti (22), a ostatak čine druga mesta, koja u prijavama nisu precizno definisana.

U pogledu **vremena izvršenja** osnovnog oblika ovog krivičnog dela, podaci pokazuju da se najveći broj ovih inkriminisanih aktivnosti preduzima u mesecu oktobru ili julu, sredom ili utorkom, i to najčešće u vremenskom intervalu od 18 do 24 časa, ili od 06 do 12 časova.

U pogledu **strukture po polu**, najviše krivičnih prijava podneto je protiv lica muškog pola - ukupno 231, ili 72%, dok izvršiocu ovog krivičnog dela iz redova ženske populacije čine 28% od ukupnog broja. ¹⁰

Posredovanjem u vršenju prostitucije, s obzirom na **starosno doba, tj uzrast**, bavilo se najviše lica starosti između 21 i 30 godina (36%), odnosno lica starih između 31 i 40 godina (35%).

U distribuciji prema **stepenu školskog obrazovanja**, najveći procenat čine lica srednjeg obrazovanja (58%), potom lica niže stručne spreme (21%). Ukupno 6 lica je bez stručne spreme, a isto toliko ih je visoko obrazovanih, itd.

Analiza podataka koji se odnose na **zanimanje** za koje su osposobljena lica protiv kojih su podnete krivične prijave zbog osnovane sumnje da su se bavila posredovanjem u vršenju prostitucije, pokazuje da je najviše zastupljeno zanimanje radnik (155 ili 48%), zatim učenik (28 ili 9%), vozač, student, domaćica, konobar, prodavac, ugostiteljski radnik, itd.

Treba istaći da je 2001. godine, posle radnika, najviše krivičnih prijava podneto protiv lica koja su prijavila zanimanje učenik. Ovo „zanimanje“ ako se uopšte i može nazvati tako, lice može imati u starosnom uzrastu od 8 do 19 godina. Ovde se pre svega misli na učenike srednje škole (15 do 19 godina). U većini to su srednjoškolke koje se i same bave ili su se bavile nekim od

⁹ I ovaj podatak je kompatibilan sa podatkom o mestu izvršenja najvećeg broja prekršaja odavanja prostituciji

¹⁰ Reč je o tzv. podvođačima ili makroima, kojih samo u Beogradu, ima oko 200, od kojih više od 70% čine muškarci.

vidova prostitucije, a istovremeno se bave i posredovanjem u vršenju prostitucije, tj. podvođenjem, odnosno, vrbovanjem novih devojaka, školskih drugarica i sl., za ovaj posao.¹¹ To ukazuje na činjenicu da postoji izvestan stepen verovatnoće da su ova lica na određen način bila organizatori jednog novog vida prostitucije, tzv. „školske prostitucije“, o kojoj se malo, ili skoro uopšte ne govori, a za čije se postojanje vezuju pojedini slučajevi za koje se može saznati samo preko dnevne štampe.¹²

Za izvršeno krivično delo iz čl. 251. st. 2. u periodu od 5 godina, policija je podnela tužilaštvu ukupno 32 krivične prijave protiv lica za koje je postojala osnovana sumnja da su izvršila krivično delo iz čl. 251. st. 2. KZ SRJ, odnosno OKZ. Ovo je oblik krivičnog dela posredovanje u vršenju prostitucije, kod kojeg su identifikovane dve kvalifikatorne okolnosti, koje ga posebno otežavaju: a) kad se posreduje u vršenju prostitucije maloletnih ženskih lica i b) kad se pri posredovanju u vršenju prostitucije upotrebljava sila, pretnja ili obmana.

Upravo zbog ovih karakteristika i broj izvršenih krivičnih dela iz st. 2. ovog člana je skoro 7 puta manji od broja krivičnih dela iz st. 1. (tabela 2.)

***Broj izvršenih krivičnih dela iz čl. 251. st. 2 KZ SRJ, odnosno OKZ, na teritoriji
Republike Srbije***¹³

¹¹ "Surovo beogradsko podzemlje okomilo se i na decu, pa je tako tokom decembra uhapšeno nekoliko svodnika osumnjičenih za podvođenje maloletnica u centru Beograda. Prema nezvaničnim informacijama, oni su angažovali devojčice da opslužuju mahom stariju gospodu u iznajmljenim stanovima u Dalmatinskoj, Hilendarskoj, Palmotičevoj i ulici Džordža Vašingtona. Maloletnice su za vreme velikog odmora ili posle nastave, kako nam navode u policiji, bukvalno trčale i odrađivale jednu do dve mušterije i za to dobijale između 500 i 1.000 dinara, u zavisnosti od vrste seksualne usluge. U isto vreme beskrupulozni makroi naplaćivali su od matorih pedofila i do 300 evra po "seansi". Unosni biznis, kako saznajemo, počeo je kada i školska godina i bio je tako dobro organizovan, da je odabrana klijentela čekala u redovima slobodan termin. Veliki problem u vezi sa prikupljanjem podataka za ovu vrstu kriminala predstavljaju roditelji devojčica koje nemaju više od 13 ili 14 godina. Roditelji tokom istražnog postupka ne žele da priznaju da im se deca bave prostitucijom." (Dnevne novine „Start“, 17. decembar 2005.)

¹² "U prošloj godini otkriven je 31 slučaj maloletničke prostitucije van škole, a ove godine 21, dok je u Beogradu otkriven jedan slučaj unutar škole, izjavio je ministar policije Dragan Jočić, na sastanku sa direktorima beogradskih osnovnih škola o bezbednosti u obrazovnim ustanovama. Jočić je rekao da "nije tačno da prostitucija među maloletnim licima ne postoji" i da "uzroke te pojave treba tražiti u porodicama te dece i lošoj materijalnoj situaciji". (Dnevni list „Danas“, četvrtak, 4. novembar 2004.)

¹³ Prema podacima MUP-a Republike Srbije, Uprave za informacione tehnologije i sisteme, Odeljenja za izveštavanje i korisničke sisteme ITS, od dana 30.06.2006. godine

tabela 2.

Sekretarijat (Polijska uprava)	2001	2002	2003	2004	2005	ukupno
Beograd	0	2	1	6	6	15
Kragujevac	0	1	0	0	0	1
Jagodina	0	0	1	0	0	1
Leskovac	0	3	0	0	0	3
Smederevo	0	0	1	0	0	1
Požarevac	0	1	0	0	0	1
Šabac	0	0	0	1	0	1
Kruševac	0	1	0	0	1	2
Čačak	1	0	0	0	0	1
Novi Pazar	2	1	0	0	0	3
Novi Sad	0	0	0	1	0	1
Subotica	0	0	0	0	1	1
Kikinda	0	0	0	1	0	1
ukupno	3	9	3	9	8	32

Pored toga, izvršena krivična dela prijavljena su samo na području 13 većih gradova¹⁴. Pri tome, kako se može zaključiti, najveći broj ovih krivičnih dela izvršen je na području grada Beograda (47%), manji broj na području Leskovca, Novog Pazara i Kruševca. To potvrđuje činjenicu da su beogradski makroi surovi, beskrupulozni i agresivni,¹⁵ posebno kad je u pitanju „borba“ oko podele interesnih sfera i reona u kojima rade prostitutke.¹⁶

U pogledu **mesta izvršenja**, kao i kod osnovnog oblika ovog krivičnog dela, 53% krivičnih dela izvršeno je u nekom stambenom objektu, a trećina (11) na ulici.

¹⁴ Što čini polovinu teritorije Republike Srbije, bez Kosova i Metohije

¹⁵ Spasić D., *Op. cit.*, str. 332-3.

¹⁶ Svaki od reona pripada nekom makrou ili grupi makroa iste nacionalne pripadnosti. Prema njihovom, usmenom, nepisanom dogovoru, reoni su podeljeni na sledeći način:

- Romi «drže» „Manceov“ i „Plavi most“
- Novopazarci «pokrivaju» „Lastinu“ stanicu i sve druge lokacije duž auto-puta Beograd – Niš
- Romi, Novopazarci i Srbi zajedno «pokrivaju» područje oko Ekonomskog fakulteta
- Srbi «drže» područje oko naplatne rampe Šimanovci na auto-putu Beograd –Zagreb.
- Najveći deo hotelske prostitucije i salone za masažu „pokrivaju“ pripadnici crnogorske nacionalnosti

Zbog podele interesnih zona, često dolazi do sukoba između grupa makroa, ponekad i surovih i krvavih obračuna oko teritorije i podele, razmene i prodaje devojaka.

S obzirom na vreme izvršenja, može se primetiti da je najveći broj ovih krivičnih dela vršen u mesecu februaru, martu i avgustu, u vremenskom intervalu od 18 do 24 časa. U toku nedelje najviše krivičnih dela vršeno je utorkom, a manji deo ponedeljkom i subotom.¹⁷

Analiza **strukture po polu** lica protiv kojih su podnete krivične prijave za delo iz čl. 251. st. 2., pokazuje da je dvostruko više prijava podneto protiv lica muškog pola (ukupno 32), a protiv „ženskih makroa“ ukupno 16. Najveći broj prijava protiv ovih lica podnet je na području Beograda,¹⁸ zatim Kruševca, Leskovca i Novog Pazara.

U starosnoj strukturi izvršilaca ovog krivičnog dela dominiraju lica starosti od 21 do 30 godina (kao i kod osnovnog oblika, iz st. 1.), i ona čine skoro polovinu (21) od ukupnog broja (48), dok trećinu (13) čine lica starosti od 31 do 40 godina. Ukupno 7 makroa je starosti između 41 i 50 godina, 4 je staro između 18 i 21 godinu, 2 imaju između 51 i 60 godina, što se uglavnom poklapa sa podacima vezanim za izvršioce osnovnog oblika ovog krivičnog dela.

U distribuciji prema **stepenu školskog obrazovanja**, najveći procenat čine lica srednjeg obrazovanja (oko 40%), potom lica niže stručne spreme (37%). Ukupno 5 lica je bez stručne spreme, a po 1 lice imalo je više ili visoko obrazovanje u vreme izvršenja krivičnog dela.

Analiza podataka koji se odnose na zanimanje za koje su osposobljena lica protiv kojih su podnete krivične prijave zbog osnovane sumnje da su se bavila posredovanjem u vršenju prostitucije, pokazuje da je najviše zastupljeno zanimanje radnik (23 ili 48%), zatim domaćica (5, odnosno 10%), pensioner (4 lica), dok je isti broj bez zanimanja, 2 su učenika, itd.

2. KRIMINALISTIČKO-BEZBEDNOSNI ASPEKTI PROSTITUCIJE

Objektivno ograničenje u pokušaju da se dokaže postojanje, objasne uzroci ili pojavni oblici prostitucije kao sociopatološke pojave, jeste „tamna brojka“ lica koja se bave „najstarijim zanatom na svetu“, ilegalni karakter prosti-

¹⁷ S obzirom na registrovan mali broj ovih inkriminisanih radnji za jedan relativno dug vremenski period, ne može se definisati neko posebno pravilo kad je u pitanju vreme izvršenja, niti se izneti podaci mogu prihvatiti kao neka zakonitost.

¹⁸ Poslove makroa obavljaju i žene koje su se nekada same bavile prostitucijom. Oko sebe okupljaju i organizuju određen broj devojaka, i imaju ulogu tzv. „madam“. U Beogradu, na primer, ima oko 70 ženskih makroa koje u pogledu brutalnosti i agresivnosti nimalo ne zaostaju za svojim muškim konkurentima. Prema: Spasić D., *Op. cit.*, str. 330.

tucije kao „delatnosti“, potreba da se zaštite posebne vrste „klijenata“, neodobravanje i osuda komercijalizovane prostitucije, a naročito prisilne prostitucije žena, devojaka i dece i eksploatacije prostituisanja drugih. Naglasimo i to da prostitucija u savremenim uslovima predstavlja i oblik seks industrije, nove „grane“ razvijene svetske privrede XX veka.

Sprečavanje i suzbijanje prostitucije, kao oblika devijantnog ponašanja, sa stanovišta delatnosti policije je značajno, jer postoji dokazana veza između prostitucije i drugih opasnijih oblika kriminalnih aktivnosti. Ovo stoga što su prostitutke, zbog negativne reakcije sredine, primorane da traže zaštitu, moralnu podršku, pomoć i ohrabrenje jedne od drugih, što im i osnovni, subkulturalni obrasci omogućavaju, ali i pomoć od drugih devijanata. Pored toga, često su prostitutke i same narkomani, alkoholičari ili kriminalci, bilo da se pridružuju tim grupama ili samostalno.

Postoji visok stepen korelacije između prostitucije i narkomanije, alkoholizma i kockanja. Poslednjih godina, u dobro organizovanim poslovima, moguće je dobiti sve »usluge« na jednom mestu (u privatnim stanovima, noćnim barovima, klubovima, i na splavovima). Ta mesta su operativno označena kao stecišta kriminalaca, tu se sklapaju određeni poslovi, tu se kriminalci pridobijaju, podstrekavaju i organizuju, što je sa stanovišta unutrašnje bezbednosti označeno kao štetno delovanje koje proizvodi nove kriminalne aktivnosti. Međutim, najčešće, učešće prostitutki u bilo kom obliku kriminalne delatnosti biva inicirano, posredno ili neposredno, od strane makroa. On je taj koji u lancu prostitucije, bilo kojom svojom aktivnošću, čini inkriminisano delo.

Kriminalistički aspekt definiše prostituciju kao oblik devijantnog ponašanja koji može, pod određenim uslovima, proizvesti različite oblike kriminaliteta, i može biti uzrok, povod, ali i posledica neke konkretne kriminalne delatnosti. Prostitucija se, pritom, ne posmatra samo kao pružanje seksualnih usluga od strane, ženskog ili muškog lica, za novac ili neku drugu materijalnu korist. Ona je zatvoreni krug, sistem sa određenim ulogama, nepisanim pravilima, i odnosima na relaciji prostitutka-klijent-makro. U ovom «lancu» svaka «kari-ka» može svojim delovanjem biti nosilac kriminalnih aktivnosti, ili može biti povezana sa drugim licima kao nosiocima ovih aktivnosti, van tog lanca Najčešće su to makro ili prostitutka.

U praksi beogradske kriminalističke policije, npr. zabeležen je mali broj krivičnih dela čiji su izvršiocima bile prostitutke (negde oko 2% i to uglavnom sitnih krađa, tzv. "dizanje", odnosno krađa klijentovih ličnih stvari, novčanika,

mobilnih telefona i sl., i krivičnih dela u oblasti trgovine i krijumčarenja droge). Ovo je i razumljivo, s obzirom na činjenicu da su oko 10% registrovanih prostitutki-narkomani. Pored toga, one su bile izvršioци krivičnih dela nanošenja lakih telesnih povreda (kao posledica fizičkih obračuna između samih prostitutki). U jednom broju izvršenih krivičnih dela prostitutke su učestvovalе u «pokrivanju» izvršilaca-kriminalaca, s obzirom na njihovu neizbežnu i prirodnu povezanost i upućenost jednih na druge.

Na području grada Beograda, u proteklih nekoliko godina, glavni nosioci kriminalnih delatnosti vezanih za prostituciju, bili su makroi. Reč je o licima, uglavnom muškog pola, kojima je podvođenje i navođenje na prostituciju samo jedan od «dodatnih» poslova. U svim krivičnim delima sa elementima nasilja, a koja su direktno ili indirektno vezana za prostituciju, pojavljuju se makroi, najčešće kao izvršioци ili saizvršioци, odnosno saučesnici. To su krivična dela ubistva, razbojništva, silovanja, bludnih radnji.

Posebним postupanjima od strane makroa, tzv. «tretmanima», devojke su svakodnevno izložene u organizovanoj ili prinudnoj prostituciji. Samo oni slučajevi sa najtežim posledicama bivaju otkriveni. Prava slika prostitutki kao žrtava ostaje skrivena, jer većina njih nije spremna da prijavi torture kojima je izložena, strahujući za sopstveni život i ono što ih čeka kad se vrate «na ulicu». U tome se, između ostalog, mogu tražiti i razlozi zbog kojih oko 70% prostitutki postaju vremenom alkoholičari, tabletomani ili narkomani.

U ovom svetu su nedozvoljeni prekidi trudnoće svakodnevna, redovna i normalna «aktivnost», koju kontrolišu makroi. Prema podacima do kojih je, na primer, došla beogradska policija, česti su i slučajevi da se za prostituciju «angažuju» i žene u podmakloj trudnoći, što ukazuje na bizarnost i nehumanost ove «delatnosti», pri čemu se negativne posledice mogu naslutiti.

Sa kriminalističkog aspekta prostituciju karakteriše:

- visok stepen recidivizma¹⁹
- veliki broj neprijavljenih slučajeva²⁰ ili „nesaradnje“ sa policijom u pretkrivičnom postupku
- prostitutka ima status žrtve samo u prinudnoj prostituciji
- u dobrovoljnoj prostituciji, u krivičnom delu „posredovanje u vršenju prostitucije“, može imati status svedoka

¹⁹ Neke od prostitutki prekršajno su kažnjavane i po 30-40 puta.

²⁰ Prostitutke, uglavno ulične, ne prijavljuju slučajeve zbog straha od kažnjavanja makroa.

- po izdržanoj prekršajnoj ili krivičnoj sankciji, prostitutka ponovo biva „kažnjena“ od strane makroa, zbog „neopreznosti u poslu“, i zbog izgubljene dobiti, čime dobrovoljna prostitucija može poprimiti oblik prinudne
- kao dominantan motiv - pogrešna predstava ili zabluda o brznoj i velikoj zaradi

Sa stanovišta metodike otkrivanja i dokazivanja ovog prekršaja ili krivičnih dela u vezi sa prostitucijom, značajni su, i u sudskom postupku validni, dokazi koji se, po pravilu, uvek nalaze na mestu izvršenja:

- mobilni telefoni sa karticama koje su oglašene
- cenovnici usluga
- prezervativi
- izjave lica koja su koristila usluge
- izjave lica koja su davale usluge
- priznanja makroa data na zapisnik o saslušanju osumnjičenog

Sa aspekta **unutrašnje bezbednosti**, prostitucija se posmatra kao sociopatološka pojava, koja svoju ekspanziju zasniva na poljuljanim i promenjenim ekonomskim, demografskim, finansijskim, socijalnim i zdravstvenim osnovama, i koja, kao takva, može indirektno proizvesti nove izvore i oblike ugrožavanja:

- pojavu novih oblika kriminalnih aktivnosti
- promene na postojećem crnom tržištu rada i seksualnih usluga
- ekonomsku destabilizaciju kroz povećano «pranja novca», i povezivanje sa drugim oblicima organizovanog kriminaliteta
- demografske promene posebno ruralnih područja
- povećanje korupcije
- urušavanje vrednosti porodice kao osnovne jedinice društva
- kršenje ljudskih prava
- ugrožavanje zdravstvene bezbednosti (širenje HIV ili drugih seksualno prenosivih bolesti)
- porast sociopatologije (pokušaji samoubistva i samoubistva, alkoholizam i narkomanija).

Sa stanovišta **spoljne bezbednosti**, ako se ima u vidu geografski položaj Srbije, s jedne strane, i mreža međunarodnih puteva organizovanog kriminala s druge strane, prostitucija je postala svakako najzastupljeniji pojavni oblik seksualne eksploatacije žrtava organizovane trgovine ljudima. Ova činjenica se, pre svega, odnosi na organizovanu prostituciju.

U mreži trgovine ljudima prostitucija može imati oblik:

- *unutrašnje trgovine* (u okvirima ulične prostituciji vrši se razmena, prodaja ili preprodaja devojaka između makroa koji pokrivaju različite reone)
- *spoljašnje trgovine* (pri čemu makroi iz Srbije odlaze legalno u neku drugu evropsku zemlju, uglavnom Italiju, i tamo, prisilno i na prevaran način, odvođe devojke, koje potom, ili prodaju nekom drugom makrou u okviru organizovanog lanca, ili sami rukovode poslovima njihovog prostituisanja).

Na teritoriju Srbije putevima organizovane trgovine ljudima dolaze devojke iz istočnoevropskih zemalja: Rusije, Ukrajine, Moldavije, Rumunije, Bugarske, Makedonije. One koje u Srbiji imaju krajnje odredište, dobijaju zaposlenje, obezbeđen stan i rade na poslovima konobarica, striptizeta, animir dama i sl. u noćnim klubovima, barovima, hotelima i sl. Druge, pak, organizovanim putevima „tranzitiraju“ kroz Srbiju ka drugim odredištima: Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Albaniji, i dalje prema Italiji, Nemačkoj i drugim zapadnoevropskim zemljama.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U viktimologiji, definisani su tzv. «delikti bez žrtve», kod kojih ne postoji žrtva u tradicionalnom smislu. Postoje samo dobra ili interesi koji se vređaju ili ugrožavaju, ali je žrtvu teško identifikovati. To su dela protiv javnog reda, koja uglavnom ugrožavaju društveni moral i u sebi imaju elemente «greha» i «poroka». ²¹

U ova dela se, pored opijanja, skitnje i prosjačenja, kockanja, protivpravnih ponašanja u vezi sa drogama, delikata maloletničkog doba (bežanje od kuće, besposličjenje), ubraja i prostitucija.

Na rad policije na sprečavanju i suzbijanju prostitucije veliki uticaj imaju zajedničke karakteristike za sve tzv. «delikte bez žrtve»:

- lica koja su akteri dela deluju saglasnošću volja;
- akteri dela ne prijavljuju ga policiji, mada to mogu učiniti drugi; neobraćanje neposredno umešanih lica otežava primenu zakona
- sami akteri dela ne smatraju da su njime oštećeni, iako drugi misle tako;

²¹ Ignjatović Đ., Kriminologija, PIP «Nomos», Beograd, 1996, str. 229.

➤ ova dela sadrže saglasnost volja odraslih, pri čemu su željena dobra i usluge zakonom zabranjeni; (ne važi za javno opijanje i intoksikaciju).²²

U zakonodavstvu nekih zemalja ovi delikti inkriminirani su kao krivična dela, a u drugim, što važi i za naše zakonodavstvo, okarakterisani su kao prekršaji. Kad je o prostituciji reč, konkretno, samo je posredovanje u vršenju prostitucije inkriminirano kao krivično delo.

Stvarnost pokazuje da ne postoje tzv. „delikti bez žrtve“. Uvek je i kod ovih radnji, bilo da su okarakterisane kao prekršaji ili inkriminirane kao krivična dela, povređeno neko pravo, dobro ili interes. Ni prostitucija nije „delikt bez žrtve“, jer su prostitutke žrtve društvenih uslova i žrtve zakonitih reakcija.²³

Bez obzira na zvaničan stav onih koji odlučuju o formiranju javne politike, društvena reakcija na prostituciju daje joj stigmatizujući karakter. Ona se sa različitih aspekata posmatra kao negativna društvena pojava, neodobravana i osuđivana. I pored toga, ona opstaje i postoji i danas kao „najstariji zanat na svetu“ koji ima i svoju sigurnu budućnost. Ovakvu „sudbinsku predodređenost“, prostitucija duguje postojanju društvenih odnosa i okolnosti koji je reprodukuju i izvesnoj toleranciji društva prema toj društvenoj devijaciji.

U Srbiji danas, javnost je podeljena na one koji smatraju da legalizacija prostitucije omogućava da se ova pojava dovede u razumljive i prihvatljive granice, da se kontroliše i stavi pod medicinski nadzor, i one, koji su protiv svakog vida legalizacije, koji odbacuju mogućnost da se njihovim sestrama, majkama, u nomenklaturi zanimanja na tržištu rada ponudi i novo – seksualne radnice. Legalizacija prostitucije podrazumevala bi, logično, da se zakonski ozvaniči, dopusti i reguliše i upotreba narkotika, u školi, na ulici, i dr., da se podstiče prosjačenje, omogući kockanje svuda i uvek, da se alkoholizam na javnom mestu i u porodici smatra normalnom pojavom, da se samoubistva prihvate kao „uobičajen i prihvatljiv način izlaska iz kriza i problema“ itd. Ovakva slika „savremene Srbije“ nameće jedan sarkastični zaključak: imali bismo društvo koje bi idealno funkcionisalo bez socijalnih devijacija, u kojem bi i kriminalitet, koji se u sadašnjim uslovima vezuje za sociopatološke pojave, bio doveden u razumljive granice, ili ga, možda, uopšte ne bi ni bilo?!

²² Ignjatović Đ., *Op. cit.*, str. 229.

²³ Špadijer-Džinić J., *Op. cit.*, str. 106.

Ako se „spustimo na zemlju“ dočeka nas malo grublje prizemljenje i sumorna slika svakodnevnice koja „prolazi kroz proces tranzicije“. I najlakše je u tranziciji pronaći krivca. Da li zbog nje imamo devojčice koje se sa 11 ili 12 godina prostitušu na ulicama, učenice koje se u školama podaju drugovima iz klupa za dnevni džeparac ili novac za večernji izlazak, ili profesorima za ocenu, studentkinje koje između ispitnih rokova rade kao „lepe pratilje“ i animir dame bogatih poslovnih ljudi, majke i supruge koje su istovremeno i službenice i „tajne seksualne radnice“, penzionerke koje od 60 godina života broje 30 godina na ulici, samo za hleb i osnovne životne potrebe?

Da li zbog tranzicionih promena u društvu imamo prostituciju u sve širem obimu ili prostituciju imamo zato što nešto nemamo? Nije kriva tranzicija.

Čini mi se da je u pitanju ovo drugo.

Na planu objektivnih društvenih okolnosti, i potrebe da se zaštite osnovne vrednosti, ljudska prava i slobode, sudaraju se dve društvene tendencije u vezi sa prostitucijom: sve izraženiji zahtevi za njenom dekriminalizacijom i legalizacijom, s jedne strane, i stvarno stanje koje pokazuje da trgovina ljudima, u sprezi sa prostitucijom, svojom ekspanzijom briše sve nacionalne i državne granice u potrazi za profitom.

Kao pošast XXI veka, prostitucija ne može biti zaustavljena bez jasno definisanog i jedinstvenog, kompleksnog i finansijski stabilno postavljenog državnog i nacionalnog programa prevencije u pogledu njenog sprečavanja.

Na teritoriji Srbije potrebno je postaviti temelje ovog programa u uslovima izražene socijalne problematike, unutrašnjih političkih previranja, kompleksnog međunarodnog statusa, u vremenu kroz koje se prelamaju sva negativna nasleđa i sindromi jednog ratnog vremena, na krivudavom putu u „evropsku porodicu“, na kojem Srbija još uvek nije pronašla pravi putokaz.

LITERATURA:

- Bošković M., Socijalna patologija, Pravni fakultet u Novom Sadu, 2002.
- Bošković M., Stranputice: patologija kulture i karaktera čoveka, Matrica Srpska, Novi Sad, 1995.
- Ignjatović Đ., Kriminologija, PIP «Nomos», Beograd, 1996.
- Jevtović M. , Milašinović S., Socijalnopatološke pojave, Policijska akademija, 2006.
- Krivokapić V., Prevencija kriminaliteta, Policijska akademija, Beograd, 2002.
- Lazarević Lj., Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije-sa kraćim komentarom, Savremena administracija, Beograd, 1999.
- Mijalković S., Bezbednosni aspekti trgovine ljudima, FCO, Beograd, 2004.
- Mijalković S., Trgovina ljudima, Beosing, Beograd, 2005.
- Simić I., Petrović M., Krivični zakon Republike Srbije - praktična primena, Poslovna politika, Beograd, 1998.
- Simonović B., Uloga policije u prevenciji kriminaliteta na nivou lokalne zajednice, JRKK, br. 1/2001
- Spasić D., Bezbednosni aspekti prostitucije u Beogradu, Bezbednost, MUP R Srbije, br. 2/06
- Špadijer-Džinić J., Socijalna patologija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1988.

MEĐUNARODNI UGOVORI I PRAVNI PROPISI

- Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta, Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori, br. 7/2002
- Krivični Zakonik («Sl. glasnik RS» br. 85/05)
- Krivični zakon SRJ („Službeni list SRJ“, broj 35/92)
- Krivični zakon R Srbije („Službeni glasnik RS“ br. 16/90,26/91,75,/91,9/92,49/92,51/92,23/93,67/93,47/94,17/95,44/98,10/2002,11/2002,80/2002,39/2003, 67/2003)
- Zakon o policiji («Sl. glasnik RS» br. 101/2005)
- Zakon o javnom redu i miru («Sl. glasnik RS» br. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94)

ZVANIČNI STATISTIČKI PODACI

- Podaci Uprave za analitiku MUP-a R Srbije od 30.06.2006. god.
- Podaci Uprave za informacione tehnologije i sisteme MUP-a R Srbije, Odeljenja za izveštavanje i korisničke sisteme ITS, od dana 30.06.2006. god.

DNEVNI LISTOVI

- Dnevni list „Danas“, 4. novembar 2004.)
- Dnevne novine „Start“, 17. decembar 2005.)